

В. В. Дячек,

к. е. н., доцент, декан економічного факультету,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3542-5669>

О. В. Меленцова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних методів
управління економічного факультету, Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1276-633X>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.1.100

ІМПЕРАТИВИ ІНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ГОСПОДАРСЬКИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО АПГРЕЙДУ

V. Dyachek,

PhD in Economics, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Economics, V. N. Karazin Kharkiv National University

O. Melentsova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory
and Economic Methods of Management, Faculty of Economics, V.N. Karazin Kharkiv National University

IMPERATIVES OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS OF ECONOMIC COMMUNICATIONS OF THE STATE AND BUSINESS IN THE CONTEXT OF DIGITAL UPGRADE

Світова економіка знаходиться на етапі швидких технологічних змін, які створюють можливість збільшення конкурентоспроможності, що обумовлюють необхідність запровадження відповідних інститутів, і перш за все, удосконалення відносин держави і приватного сектору, розвитку комунікацій між ними. Питання ролі держави в економіці знаходяться в центрі наукових досліджень. Увага до них зростає на переламних етапах економічного розвитку, коли критично збільшується невизначеність. Провідною цифровою технологією в сучасних умовах є використання штучного інтелекту, зокрема агентського штучного інтелекту, яке експоненціально зростає й перетворює глобальне господарське середовище. В умовах різного рівня невизначеності розвитку світової економіки можуть реалізувати відмінні варіанти державного регулювання від жорстких і прямих до м'яких і непрямих засобів, що амбівалентно впливає на конкурентні позиції національного бізнесу. Співвідношення рівня розвитку цифрових технологій в світі і на національному рівні також потребують неоднакових форм взаємодії держави і бізнесу. Ці чинники є ключовими в інституційних перетвореннях господарських комунікацій держави та приватних компаній в розвитку сучасного бізнес ландшафту.

The world economy is at the stage of rapid technological changes that create opportunities for increasing competitiveness, which necessitate the introduction of appropriate institutions, and above all, improving relations between the state and the private sector, and the development of communications between them. Issues of the role of the state in the economy are at the center of scientific research. Attention to them increases at critical stages of economic development, when uncertainty increases critically. The leading digital technology in modern conditions is the use of artificial intelligence, in particular agent-based artificial intelligence, which is growing exponentially and transforming the global economic environment. In conditions of varying levels of uncertainty in the development of the world economy, different options for state regulation can be implemented, from hard and direct to soft and indirect means, which ambivalently affects the competitive positions of national businesses. The correlation between the level of development of digital technologies in the world and at the national level also requires different forms of interaction between the state and business. These factors are key in the institutional transformations of economic communications between the state and private companies in the development of the modern business landscape.

The leading trend of modern technologies is set by the development of artificial intelligence, which has ambivalent consequences. Neutralizing negative outcomes and enhancing positive effects requires transforming the regulatory and institutional framework for cooperation between the public and private sectors, combining the strengths of both sectors to address the unprecedented challenges posed by digital transformation, while protecting the interests of the national economy and contributing to increasing the competitiveness of national businesses. Specifying the directions of institutional changes requires taking into account the level of stability of the development of the global environment and the ratio of the level of development of digital technologies at the meta and macro levels.

Ключові слова: інституційні перетворення господарських комунікацій, відносини держави і приватних компаній, розвиток бізнес ландшафту чинники національної конкурентоспроможності.

Key words: institutional transformations of economic communications, relations between the state and private companies, development of the business landscape, factors of national competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Завдання повоєнного відновлення національної економіки в умовах прискорених темпів цифрової трансформації потребують нового підходу до співпраці між державою та приватним сектором. Декілька десятків років тому ця співпраця була унормована у формі державно-приватних партнерств, результатом яких стали, зокрема, великі інфраструктурні, соціальні проекти. Співпраця держави та бізнесу в цифровому суспільстві не може цим обмежуватись, а має стати адаптивною, відповідно до темпів технологічних змін, гнучкою та всеохоплюючою. Узагальнення світового досвіду перетворення господарських комунікацій держави з приватним сектором висвітлюються в світових рейтингах, наприклад, таких як індекс готовності мережі (NRI), і дозволяє на основі порівняння виокремити слабкі сторони інституційного розвитку національного рівня [1]. Взаємодія бізнесу і держави обумовлена волатильністю глобального середовища, рівнем національних цифрових перетворень порівняно з світовим, що задає фрейми інституційних перетворень сучасного бізнес ландшафту в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР В ЯКИХ РОЗГЛЯДАЮТЬ ЦЮ ПРОБЛЕМУ І ПІДХОДИ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Проблеми комунікацій держави і приватного сектору представлені в дослідженнях різних економічних шкіл. Представники неокласичної школи вважають, що держава має втручатися тільки для усунення нових провалів ринку, які продукують цифрові технології (монополії BigTech, асиметрія інформації, мережеві ефекти) [2].

Кейнсіанство продовжує звертати увагу на активна роль держави в умовах цифрової трансформації, яка може посилювати, зокрема, структурне безробіття (застосування ШІ), тому держава повинна підтримувати зайнятість та соціальний захист. Важливі державні інвестиції в цифрову інфраструктуру, освіту та R&D. Цифровізація — інструмент підвищення ефективності фінансової і монетарної політики (big data для прогнозів, цифрові валюти ЦБ). Представники неокейнсіанства обґрунтовують необхідність посилення регулювання платформної економіки, підтримку інноваційних кластерів, активізацію цифрової індустріальної політики [3].

В контексті поведінкової економіки акцент робиться на тому, що цифрові технології маніпулюють повед-

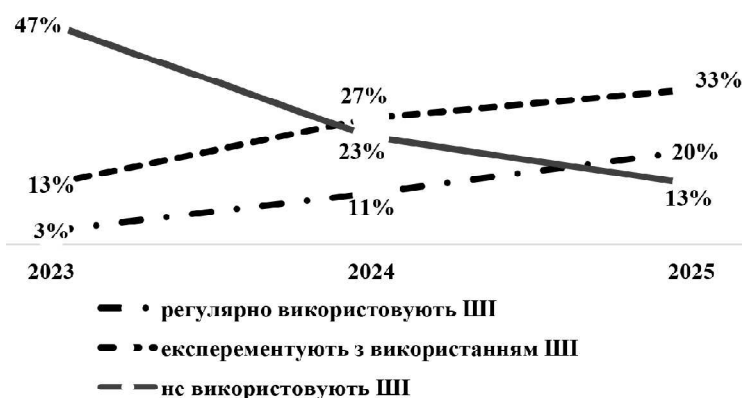

Рис. 1. Динаміка використання ШІ за 2023–2025 р.

Джерело: складено [6].

інкою споживачів (таргетована реклама, "наджінг"). Держава має контролювати ці практики та захищати споживачів [4].

В межах еволюційної економіки та шumpетеріанського підходу цифровізація сприймається як етап технологічного прогресу. Держава та бізнес мають спільно формувати інноваційну екосистему. Бізнес виступає як новатор (entrepreneur), який постійно руйнує старі ринки та створює нові, беручи на себе ризики. Держава повинна підтримувати інноваційну екосистему та керувати неминучими структурними змінами. Держава може і має виступати в ролі "підприємницької держави", здійснюючи великі, ризиковані інвестиції, які формують технологічну місію (наприклад, в галузі ШІ, квантових обчислень) [5].

Підходи різних шкіл поєднуються на думці, що просте невтручання держави більше не є опцією, проте розходяться у підходах: від мінімального виправлення ринкових механізмів (неокласика) до активного формування ринкових цілей та перерозподілу благ (еволюціонізм та кейнсіанство). Але проблемою залишається — як ефективно втілити ці теоретичні підходи в господарську практику національної економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Обґрунтувати необхідність і напрями інституційної трансформації відносин держави і бізнесу в умовах цифрового апгрейду економіки, що передбачає розгляд:

- чинників та фреймів інституційних перетворень відносин держави і бізнесу;
- виокремлення слабких сторони взаємодії держави і бізнесу в Україні як перешкоди підвищення конкурентоспроможності, відновлення економіки;
- диференціації моделей комунікації держави і бізнесу в умовах цифрових трансформацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ЗДОБУТИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Ключовою сучасною цифровою технологією є штучний інтелект. Саме цей напрям свідчить про необхідність зміни концепції комунікації бізнесу і держави. За шостим дослідженням Deloitte (міжнародної консалтингово-

во-аудиторської компанії, що входить до "великої четвірки" світових аудиторських фірм) "Підключені споживачі" в червні 2025 року, використання штучного інтелекту, пов'язане з роботою (серед працюючих респондентів), демонструє стабільне зростання (Рис. 1). Хоча споживачі й охоче використовують штучний інтелект та інші цифрові технології, багато хто вважає, що технології розвиваються занадто швидко, часто без достатніх гарантій чи прозорості.

Опитані споживачі висловлюють занепокоєння щодо того, як їхні постачальники технологій впроваджують інновації: 77% респондентів вважають, що технологічні компанії більше зосереджені на випередженні конкурентів, ніж на вирішенні реальних проблем користувачів, а 69% вважають, що інновації відбуваються занадто швидко, без належної уваги до зменшення ризиків. Лише за один рік відсоток респондентів, стурбованих конфіденційністю та безпекою даних, зріс з 60% до 70%. Побойовання щодо відстеження та безпеки даних під час використання штучного інтелекту мають аналогічну тенденцію до зростання. І ці побоювання не є гіпотетичними. Майже половина (47%) споживачів повідомляють, що за останній рік зіткнулися принаймні з одним типом збою цифрової безпеки, таким як злом пристрою, порушення облікового запису або крадіжка особистих даних, а понад чверть (27%) повідомляють про два або більше випадків. Водночас 58% зіткнулися принаймні з однією спробою шахрайства за останній рік, включаючи фішинг, фальшиві профілі, чат-боти, що видають себе за реальних людей, відео з дипфейками, атаки програм-вимагачів або шкідливих програм, а також клонування голосу [6, 7].

Наведені дані доводять, по-перше, що вирішення цих проблем має глобальний характер, і по-друге, вимагає активної комунікації бізнесу і держави, конфігурація якої має змінюватися.

У статті "Чому штучний інтелект (AI) — водночас ризик і спосіб управління ризиком" Жанна Бойлет з ЕУ виокремила амбівалентність впливу ШІ на суспільство [8]. Управління цими ризиками не може бути здійснена без співпраці з державою, і перш за все це стосується ризику кібератак, інституційних і репутаційних ризиків. Хакери, які хочуть викрасти особисті дані або конфіденційну інформацію про компанію, обирають свою ціллі саме системи AI. Концентрація великих обсягів даних про споживачів, може не відповідати чинним та майбутнім регламентам конфіденційності даних, особливо Загальному регламенту про захист даних ЄС (GDPR). Це створює інституційні ризики. Необхідні взаємодія бізнесу і держави для їх попередження [8].

Корисна інформація щодо співпраці бізнесу і держави міститься в останньому дослідженні інституту Портуланс і Школи бізнесу Саїда Оксфордського університету Індексу мережевої готовності (NRI) — одного з провідних світових індексів щодо застосування та впливу інформаційно-комунікаційних технологій на економіку.

Професор Сумітра Дутта, президент Інституту Портуланс, співредактор NRI та декан Школи бізнесу Саїда Оксфордського університету, зазначила:

"В умовах прискорення цифрової трансформації в NRI 2024 наголошується на найважливішій ролі державно-приватного партнерства у створенні основ цифрової готовності. Працюючи разом, уряди, бізнес та громадянське суспільство можуть створити міцні основи управління, стабільності та довіри, які дозволять технологіям повністю розкрити свій потенціал у підвищенні соціального та економічного благополуччя. Результати дослідження наголошують на взаємозалежності політики, інновацій та суспільного впливу, допомагаючи намітити шлях до стійкої цифрової екосистеми" [9]. Індекс мережевої готовності оцінює розвиток за чотирма напрямками: технології. Як основний компонент Індексованого рейтингу (NRI), технологічна складова має на меті оцінити технологічну інфраструктуру, важливу для участі країни в глобальній економіці. Технологічний ландшафт відображає професіоналізм, інклюзивність та вміння населення та суб'єктів держави використовувати технологічні ресурси. Це друга складова NRI — люди. Регулювання: Вивчає роль уряду у сприянні участі в мережевій економіці через регуляторні заходи, стратегії та прогнозування. Готовність нації в мережевій економіці призводить до комплексного зростання та соціального покращення — це ще одна складова індексу "вплив".

За Індексом мережевої готовності 2024 слабкі сторони України знаходяться в розділі "управління" і відносяться до показника "якості регулювання", що відображає сприйняття здатності уряду формувати та впроваджувати ефективні політики та правила, які дозволяють і сприяють розвитку приватного сектору та показника "регулювання виникаючих технологій", який свідчить про адаптивність правової системи до новітніх технологій [9].

Вибудовуючи нові правила взаємодії держави і бізнесу нагально необхідно враховувати, по-перше, можливості для розвитку національної економіки залежно від стабільності глобального економічного середовища і рівня впливу держави на економічний розвиток. По-друге, треба брати до уваги співвідношення рівня розвитку цифрових технологій на національному і глобальному рівнях.

Для усвідомлення необхідних інституційних змін важливим є обґрунтування, підготовлені одною з провідних світових експертних організацій Accenture спільно з фахівцями Всесвітнього економічного форуму. Через призму приватних і державних взаємовідносин в умовах глобальної невизначеності було спрогнозовані ймовірні сценарії сучасного розвитку і їх впливу на різні галузі, які можуть стати локомотивами національної економіки. В умовах значно нестабільного глобального середовища сильне державне регулювання посилює протекціоністські тенденції, перетворюючи ресурси та правила на зброю в конкурентній боротьбі. М'який державний вплив при міжнародній фрагментації створює нестабільне, опортуністичне та ризиковане середовище. Відсутність інституційних гарантій, посилення стратегічної конкуренції, роздроблені ринки та прогалини у дотриманні вимог призведуть до "гонитви до дна" щодо стандартів, норм та бізнес-практик.

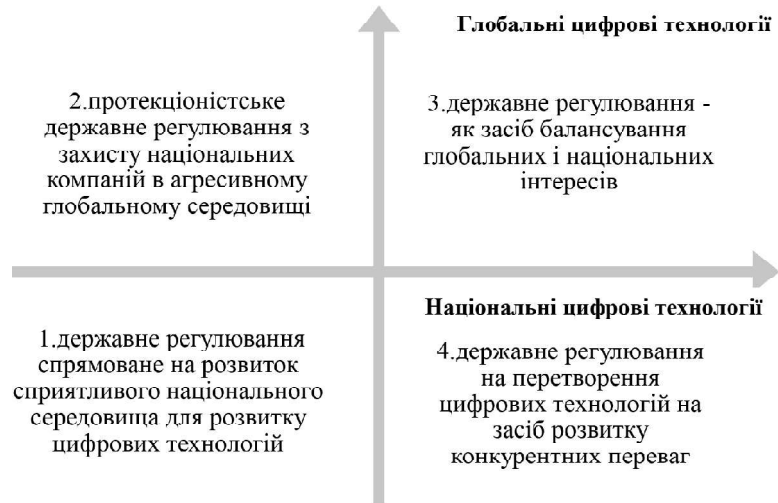

Рис. 2. Моделі комунікації держави й бізнесу

Джерело: складено авторами.

Якщо вдасться досягти стабільності глобального розвитку, сильний регуляторний вплив на національному рівні буде сприяти більш передбачуваному бізнес-середовищу, в якому формування контурів економічної діяльності не буде залежати тільки від непередбачуваної динаміки ринку. Разом з тим пом'якшення регуляторних норм та зниження регуляторних бар'єрів, зниження гарантій та нерівномірний розподіл вигод з рештою підірвуть добробут та конвергенцію [10]. Ситуації будуть по різному впливати на створення конкурентоспроможності в різних секторах.

Для унормування відносин бізнесу і держави потребує врахування співвідношення рівня розвитку глобальних і національних цифрових технологій.

Доцільно взяти до уваги декілька моделей. Якщо конкретні цифрові технології і на глобальному і національному рівні знаходяться на початковому рівні, державне регулювання має спрямовуватись на розвиток сприятливого національного середовища для розвитку цифрових технологій (Рис. 2.(1.)).

Якщо глобальні цифрові технології випереджають їх розвиток на національному рівні (Рис. 2. (2.)), державне регулювання має протекціоністський характер з метою захисту національних компаній в агресивному глобальному середовищі. Високий рівень розвитку глобальних і національних цифрових технологій обумовлює державне регулювання - як засіб балансування глобальних і національних інтересів (Рис. 2. (3.)). При випереджаючому розвитку національних цифрових технологій порівняно з глобальним рівнем потребує державного регулювання-перетворення цифрових технологій на засіб розвитку конкурентних переваг (Рис. 2.(4.)).

Моделі задають мету й фрейми вибудовування відносин держави і бізнесу в умовах цифрових перетворень, дозволяють оптимізувати рух до розвитку конкурентних переваг національного бізнесу.

ВИСНОВКИ ІЗ ЦЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ В ЦЬОМУ НАПРЯМКУ

Комунікації бізнесу і держави відіграють значну роль у забезпеченні соціально-економічного роз-

витку суспільства, відновленні економіки та підвищення її конкурентоспроможності в глобальному середовищі в умовах інтенсивного запровадження цифрових технологій. Провідний тренд сучасних технологій задає розвиток штучного інтелекту, який має амбівалентні наслідки. Нейтралізація негативних результатів і підвищення позитивних ефектів потребує трансформації регуляторних та інституційних основ співпраці між державним і приватним секторами, що поєднує сильні сторони обох секторів, щоб вирішити безпрецедентні виклики, спричинені цифровою трансформацією, при цьому захищаючи інтереси національної економіки, сприяючи збільшенню конкурентоспроможності національного бізнесу. Конкретизація напрямів інституційних змін потребує врахування рівня стабільності розвитку глобального середовища й співвідношення рівня розвитку цифрових технологій на мета та макро рівнях.

Література:

1. Network Readiness Index 2024. URL: <https://networkreadinessindex.org/> (дата звернення: 15.10.2025).
2. Bollerman Michael. Digital Sovereigns: Big Tech and Nation-State Influence (2025) URL: https://www.researchgate.net/publication/394100991_Digital_Sovereigns_Big_Tech_and_Nation-State_Influence (дата звернення: 17.10.2025).
3. Acemoglu Daron, Restrepo Pascual. The wrong kind of AI? Artificial intelligence and the future of labour demand Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, Volume 13, Issue 1, March 2020, Pages 25—35, URL: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsz022> (дата звернення: 16.10.2025).
4. James Niels Rosenquist, Fiona M. Scott Morton, Samuel N. Weinstein Addictive Technology and Its Implications for Antitrust Enforcement. North Carolina Law Review Vol. 100, 2022 №2. P.431. URL: <https://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol100/iss2/4/> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Mazzucato Mariana The Entrepreneurial State: Debunking Public vs Private Sector Myths Paperback — February 6, 2024 URL: https://www.researchgate.net/publication/279930695_The_Entrepreneurial_State_Debunking_Private_vs_Public_Sector_Myths (дата звернення: 19.10.2025).
6. In the gen AI economy, consumers want innovation they can trust URL: <https://www.deloitte.com/us/en/insights/industry/telecommunications/connectivity-mobile-trends-survey.html> (дата звернення: 15.10.2025).
7. Коломієць Г.М., Меленцова О.В., Москаленко М.О. GenAI — імператив удосконалення інституційного підґрунтя управління ризиками. — Бізнес інформ 2024 № 5. С. 118—124 <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-118-124> URL: https://www.businessinform.net/article/?year=2024&abstract=2024_5_0_118_124 (дата звернення: 19.10.2025).
8. Бойлет Жанна. Чому штучний інтелект (AI) — водночас ризик і спосіб управління ризиком. URL: https://www.ey.com/uk_ua/insights/assurance/why-ai-is-both-a-risk-and-a-way-to-manage-risk (дата звернення: 17.10.2025).
9. Countries Benchmarking the Future of the Network Economy URL: <https://networkreadinessindex.org/countries/ukraine/> (дата звернення: 16.10.2025).
10. Competitiveness in an age of uncertainty: what difference will a half-decade make? URL: <https://www.weforum.org/stories/2025/06/competitiveness-in-an-age-of-uncertainty-what-difference-will-a-half-decade-make/> (дата звернення: 15.10.2025).

References:

1. Network Readiness Index (2024), available at: <https://networkreadinessindex.org/> (Accessed 15.10.2025).
2. Bollerman, M. (2025), "Digital Sovereigns: Big Tech and Nation-State Influence", available at: https://www.researchgate.net/publication/394100991_Digital_Sovereigns_Big_Tech_and_Nation-State_Influence (Accessed 17.10.2025).
3. Acemoglu, D. and Restrepo, P. (2020), "The wrong kind of AI? Artificial intelligence and the future of labour demand", Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, Vol. 13, no. 1, pp. 25—35. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsz022>
4. Rosenquist, J. N. Scott Morton, F. M. and Weinstein, S. N. (2022), "Addictive Technology and Its Implications for Antitrust Enforcement", North Carolina Law Review, Vol. 100, no. 2, 431 available at: <https://scholarship.law.unc.edu/nclr/vol100/iss2/4/> (Accessed 18.10.2025).
5. Mazzucato, M. (2024), "The Entrepreneurial State: Debunking Public vs Private Sector Myths", available at: https://www.researchgate.net/publication/279930695_The_Entrepreneurial_State_Debunking_Private_vs_Public_Sector_Myths (Accessed 19.10.2025).
6. Deloitte (2025), "In the gen AI economy, consumers want innovation they can trust", available at: <https://www.deloitte.com/us/en/insights/industry/telecommunications/connectivity-mobile-trends-survey.html> (Accessed 15.10.2025).
7. Kolomiets, H.M., Melentsova, O.V. and Moskalenko, M.O. (2024), "GenAI is an Imperative to Improve the Institutional Framework for Risk Management", Biznes inform, vol. 5, pp. 118—124, available at: https://www.businessinform.net/article/?year=2024&abstract=2024_5_0_118_124 (Accessed 19.10.2025). <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-118-124>
8. Bojlet, Z. (2018), "Why AI is both a risk and a way to manage risk", available at: https://www.ey.com/uk_ua/insights/assurance/why-ai-is-both-a-risk-and-a-way-to-manage-risk (Accessed 17.10.2025).
9. Network Readiness Index (2025), "Countries Benchmarking the Future of the Network Economy", available at: <https://networkreadinessindex.org/countries/ukraine/> (Accessed 16.10.2025).
10. World Economic Forum (2025), "Competitiveness in an age of uncertainty: what difference will a half-decade make?", available at: <https://www.weforum.org/stories/2025/06/competitiveness-in-an-age-of-uncertainty-what-difference-will-a-half-decade-make/> (Accessed 15.10.2025).

Стаття надійшла до редакції 26.12.2025 р.